

GERMİYANOĞULLARI TOPRAKLARINDA HACI BEKTAŞ VELÎ KÜLTÜNÜN TEMSİLCİLERİ

İsmail ÇİFTÇİOĞLU¹

Öz

Bektaşîliğin teşekkül devresi olarak kabul edilen XIII-XV. yüzyıllarda, çoğu Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük (bugünkü Hacıbektaş ilçesi)'teki zaviyesinden yetişen ve bazı kaynaklarda kendilerinden "Abdâlân-ı Rûm" olarak da söz edilen dervişlerin bir kısmı, Türkmenlerin ve yer yer de Hristiyan nüfusun meskûn bulunduğu Batı Anadolu topraklarına, özellikle de Germiyan bölgesine yerleşmişlerdir. Hacı Bektaş Velî an'anesine samimiyetle bağlı olan bu dervişler, yaşadıkları yörelerde bir taraftan mensubu oldukları geleneğin tutunmasına zemin hazırlarken, diğer taraftan da tesis ettikleri zâviyeler etrafında yeni yerleşim birimlerinin oluşmasında rol oynamışlardır. Bu araştırmada, bahsi geçen zümreye dâhil olup, Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde kendilerinden bizzat söz edilen Hacım Sultan, Burhan Abdal, Seyyid Cemal Sultan, Rasûl Baba ve Karaca Ahmed gibi isimleri öne çıkan dervişlerin, tarihî şahsiyetleri ve bunların Germiyan oğulları topraklarındaki faaliyetleri üzerinde durulmaktadır. Bu sayede yörenin, Anadolu Bektaşîliğinin teşekkül devresinde oynadığı rolün önemine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Germiyan oğulları, Hacı Bektaş Velî, Bektaşîlik, Hacı Bektaş Velî kültü, Abdâlân-ı Rûm, Velâyetnâme.

REPRESENTATIVES OF HACI BEKTÂŞ-I VELÎ CULT IN GERMİYANOĞULLARI LANDS

Abstract

During XIIIth - XVth centuries, considered as organisation period of Bektashism, majority of dervishes most of whom had been trained in the zawiya of Hacı Bektâş-ı Velî in Sulucakarahöyük (today's district of Hacıbektaş) and who were called "Abdâlân-ı Rûm" in certain references, settled and established zawiya in Western Anatolia lands- where the Turkmen lived and Christian population also partly resided- especially in Germiyan area. These dervishes, sincerely attached to Hacı Bektâş-ı Velî cult, not only laid the foundations of Bektashism where they resided but also played roles in establishing new dwelling units around the zawiya they had founded. In this research, historical identity of certain dervishes like Hacım Sultan, Burhan Abdal, Seyyid Cemal Sultan, Rasûl Baba ve Karaca Ahmed- who were personally mentioned in Hacı Bektaş Velâyetnâme- and their activities in Germiyan oğulları lands were studied and accordingly, the role this land played in the organisation of Anatolian Bektashism was emphasised.

Key Words: Germiyan oğulları, Hacı Bektaş Velî, Bektashism, Hacı Bektaş Velî cult, Abdâlân-ı Rûm, Velâyetnâme.

¹ Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, ismail.ciftcioglu@dpu.edu.tr

Giriş

XIII. yüzyılın ilk yarısında Türkistan ve İran'da büyük tahribatlara yol açan Moğol istilâsı yüzünden, bu bölgelerden Anadolu'ya kesif Türkmen göçlerinin vuku bulduğu ve pek çok Türkmen şeyhinin de bu göçlerle birlikte Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Bunlar arasında Horasan Melâmetiyye çevresine, aynı zamanda Kalenderiyye tarikatına mensup bazı Yesevî ve Haydarî dervişleri, kendilerine bağlı aşiretlerle birlikte Anadolu'nun muhtelif bölgelerine yerleşerek Türkmenler arasında tasavvufî faaliyetlerde bulunmuşlardır. Babaî isyanından (1240) önce Anadolu'da olduğu kesin olarak bilinen Hacı Bektaş Velî'nin de bu göçler sırasında muhtemelen aşiretiyle birlikte Anadolu'ya geldiği ve önce Şeyh Dede Garkın, daha sonra da Baba İlyâs-ı Horasânî tarafından temsil edilen Vefâî tarikatına intisap ettiği anlaşılmaktadır. Baba İlyas'ın halifelerinden olduğu tahmin edilen bu Türkmen şeyhi, Babaî isyanından sonra bir müddet ortalıkta gözükmemekle birlikte muhtemelen 1250 yılından sonra, Sulucakarahüyük (bugünkü Hacıbektaş ilçesi)'e yerleşmiştir (Ocak, 1996a, ss. 455-456). Hayatına dair kaleme alınan Velâyetnâme'deki kayıtlara göre o, buradaki zâviyesinde irşad faaliyetleriyle meşgul olmuş, çevredeki Hristiyanlarla temasa geçmiş, hatta bir aralık Seyitgazi (hâlen Eskişehir'in bir ilçesi)'ye gelerek buradaki Seyyid Battal Gazi türbesini ziyaret etmiştir. Yaşadığı dönemde fazla şöhrete sahip olmadığı anlaşılan (Köprülü, 1976, s. 203) Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahüyük'teki zâviyesinden yetişen dervişler, zamanla Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde zâviyeler açarak Hacı Bektaş kültürünü yaymaya başlamışlardır. Âşık Paşazâde'de (1949, s. 122, 237-238) "Abdâlân-ı Rûm" diye tâbir edilen ve kendilerinin Baba İlyas müridlerinden veya Seyyid Ebu'l-Vefâ tarikatından olduklarını söyleyen zümrelerin aslında Kalenderî, Vefâî ve Haydarîliğe mensup ilk Bektaşî dervişleri (o dönemde bunlar henüz Bektaşî olarak anılmıyordu) olduğu tahmin edilmektedir (Ocak, 1992, s. 373). Kaynaklar, Hacı Bektaş an'anesine bağlı bu ilk nesil şeyhlerden sonra, gerek Anadolu gerekse Balkanlarda zâviyeler açarak Hacı Bektaş Velî kültürünü yaymak için faaliyetlerde bulunan daha pek çok dervişin varlığından haber vermektedir.

XIII. yüzyıl sonlarından itibaren Hacı Bektaş geleneğinin nüfuz sahasına dâhil olduğu anlaşılan Germiyan topraklarında, Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve halifesi olarak gösterilen² dervişlerin, bilhassa Türkmenlerin yaşadıkları yörelere yerleştikleri ve buralarda zâviyeler açarak halk üzerinde manevî nüfuz kurmaya çalıştıkları bilinmektedir. Velâyetnâme'deki kayıtlarda içlerinden bazılarının Hacı Bektaş Velî tarafından bizzat görevlendirildiği ifade edilen ve zaman zaman da çevredeki Hristiyanların ihtidası için çaba gösterdikleri anlaşılan bu şahsiyetlerden; Hacım Sultan³ ve onun baş halifesi Burhan Abdal Susuz (bugünkü Uşak merkezine bağlı Hacım köyü), Rasûl Baba Altıntaş ve Hisarcık (Kütahya'nın birer ilçesi), Seyyid Cemal Sultan Altıntaş ve Döğer (Afyonkarahisar'ın İhsaniye ilçesine bağlı bir kasaba), Karaca Ahmed de İhsaniye dolaylarında Hacı Bektaş an'anesinin gelişip yayılmasında önyak olmuşlardır. Burada kuşkusuz, Hacı Bektaş Velî kültüne bağlı olup da Germiyan topraklarında faaliyetlerde bulunan dervişlerin sayısı bunlardan ibaret değildir. Sözü edilen bölgede kurmuş oldukları zaviyeleriyle, mensubu buldukları geleneğin Osmanlı dönemine intikalinde rol oynayan daha başka dervişlerin de varlığı bilinmektedir (Faroqhi, 2003, s. 203, 206, 207, 210, 212). Bu araştırmada, bahsi geçen zümreler içinde isimleri bizzat Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde zikredilerek haklarında bir kısım menkıbevî bilgiler verilmiş olanların, tarihi şahsiyetleri ve faaliyetleri üzerinde durulmakta, konuyla ilgili bazı değerlendirmelere yer verilmektedir. Böylelikle, sunulan örneklerin Germiyan sahasının, Beylikler dönemi Anadolu Bektaşîliğinin tarihî gelişimindeki yeri ve önemine dair bir fikir vereceği düşünülmektedir.

² Bu dervişlerden bazılarının, Hacı Bektaş Velî ile çağdaş olamayacağı aşağıda ifade edilmiştir.

³ Hacım Sultan'ın ismi gerek kendi adına düzenlenen Velâyetnâme'de, gerekse Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde Koluacı Hacım Sultan olarak geçer.

1. Hacı Sultan

Asıl adı Receb olan Hacı Sultan'ın hayatına dair bilgiler Burhan Abdal tarafından yazılan Velâyetnâme ile Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'ndeki kayıtlara dayanmaktadır. Adına düzenlenen Velâyetnâme'de (Tschudi, 1914, ss. 3-4, 12-13; Ali ibn Hacı Mustafa, 1993, ss.13-14, 18-20; Gülerer, 2014, s. 464, 467, 573-574, 577; Gündüz, 2010, s. 74, 76) Hacı Sultan, on iki imam soyundan Şehzâde Hüseyin'in oğlu olarak gösterilmekte ve onun Hoca Ahmed Yesevî tarafından Hacı Bektaş Velî ile birlikte Anadolu'ya irşad vazifesiyle gönderildiği ifade edilmektedir. Oysa Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde (Gölpınarlı, 1958, ss. 14-20, 83-84) Hacı Bektaş'ın, Anadolu'ya Hacı Sultan ile değil, yalnız geldiği belirtilmektedir. Esere göre, Sulucakarahüyük'teki Hacı Bektaş Velî Dergâhı'nda uzun bir müridlik devresini tamamlayan Hacı Sultan, irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere şeyhi tarafından Germiyan iline gönderilmiştir.

Hacı Sultan'ın hayatına dair kendi adına yazılan Velâyetnâme'deki bilgiler şüphesiz Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'ne nazaran çok daha ayrıntılıdır. Adı geçen kaynağa göre Germiyan iline gelen Hacı Sultan, evvela Karahisar (bugünkü Afyonkarahisar) taraflarındaki Üyük köyünü mesken tutar. Burada bir müddet çobanlık yaptıktan sonra Sandıklı'ya gider. Ancak yöre halkı hâl ve hareketlerinden dolayı onunla alay ettiğinden (“...ol vakit Sanduklu şehrinün halkı dervişleri sevmez idi Sultan Hacı gelüb kableden yana bir hâlice yirde karar itdi tevekkül Hak olub kırk gün mikdarı zikrullahı meşgul oldı ve riyazet çeküb Allahu te'âlâdan isti'anet diledi şehirlünün ba'zıları Sultan hazretini görüb kahkaha ile gülerler idi...”) burada fazla barınamaz. Nihayet Akkoyunlu yörüklerinin yaylağına, yani Susuz köye gelir ve burada zâviyesini kurar. Şöhreti kısa zamanda etrafa yayılır ve müridlerinin sayısı artar. Burhan Abdal da onun müridleri arasına katılır (Tschudi, 1914, ss. 25-55, 95; Ali ibn Hacı Mustafa, 1993, ss. 28-48, 73; Gülerer, 2014, ss. 472-485, 501, 581-595, 610; Gündüz, 2010: ss. 76-85, 95).

Velâyetnâme'deki Hacı Sultan'nın yaşadığı dönemle ilgili bazı kayıtlar, kimi araştırmacıları farklı kanaatlere sevk etmiştir. Nitekim Ahmet Yaşar Ocak, bu kayıtlara ihtiyatla yaklaşarak Hacı Sultan'ın, Hacı Bektaş Velî ile çağdaş olamayacağını; onu, XIV. yüzyılda yaşamış, Hacı Bektaş kültüne bağlı bir Kalenderî veya Haydarî şeyhi olarak kabul etmenin daha doğru olacağını belirtir. Zira yazara göre, Velâyetnâme'de bahsedilen kasaba ve köyler Hacı Bektaş Velî zamanında henüz Türk hâkimiyetinde değildir. Diğer taraftan Velâyetnâme'de Hacı Sultan'ın, Orhan Gazi zamanında yaşadığı bilinen Geyikli Baba'ya bağlı dervişlerle olan irtibatından bahsedilmekte ve Fatih Sultan Mehmed döneminin Kalenderî şeyhi Otman Baba, Hacı Sultan'ın yaşlı bir kadından olma nefes evladı olarak gösterilmektedir. Ayrıca eserde geçen “ışık” teriminin XIV. yüzyıldan önce kullanılmadığı da bilinmektedir (Ocak, 1996b: 505-506). Hacı Sultan'ın yaşadığı dönemle ilgili olarak başka bir çelişki de, hâlen Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan h. 721/m.1321 tarihli bir vakfiye suretinde⁴ karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çelişki vakfiyenin gerek tarihi, gerekse vâkıfın kimliğinden kaynaklanmaktadır. Vakfiyedeki kayıtlara göre, Germiyanogulları hükümdarlarından “Yakub Beg ibn Mehmed Beg el-Germiyan”, Uşak'a bağlı Hacı köyünde bir zâviye yaptırmış, belirtilen tarihte de bir vakfiye tanzim ettirmiştir. Kayıtlarda vâkıfın babasının isminin Mehmed Bey olarak geçmesi konuyla ilgilenen araştırmacıları tereddüde düşürmüştür. Araştırmacılardan bir kısmı (Varlık, 1974, ss. 43-44; Öntuğ, 1998, ss. 107-109; Gülerer⁵, 2014, ss. 18-19) vâkıf Yakub Bey'i, Germiyan Beyliği'nin kurucusu ve Kerîmüddin Alişir'in oğlu I. Yakub Bey olarak düşünmüş, bu yüzden de vakfiye tarihinde herhangi bir tutarsızlık bulunmadığı kanısına varmışlardır. Bazıları ise (Uzunçarşılı, 1932, s. 65, not:1; Gökçe, 2004, ss. 229-230) onun, Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakub Bey

⁴ Vakfiyenin metni ve tercümesi için bkz. (VGMA, Defter nr. 592, sayfa: 139, sıra:116).

⁵ Salih Gülerer (2014, ss. 30-31), Hacı Sultan Zâviyesi'yle ilgili bu arşiv kayıtlarından başka; Elvan Çelebi'nin Menâkıbu'l-Kudsiyye adlı eserindeki bazı mısralarda, Said Emre'nin şiirlerinde ve Abdal Musa Velâyetnâmesi'ndeki bir mısradan Hacı Sultan'dan bahsedilmesinden hareketle adı geçen dervişin XIII. yüzyıl sonları ve XIV. yüzyılın başlarında yaşamış olabileceği kanaatindedir.

olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlar ve vakfiyede bu hükümdarın babasının isminin atlanarak doğrudan dedesinin isminin yazıldığı, dolayısıyla vakfiyenin istinsah tarihinin de h.821 yerine, sehven h.721 şeklinde kaydedildiği fikrini ileri sürmüşlerdir. Tahrir defterlerindeki Hacım Sultan Zâviyesi ile ilgili kayıtlarda ise, -vakfiyede zâviye şeyhliğine getirildiği belirtilen- Şeyh Dede Bâlî'nin adı, Fatih Sultan Mehmed'in nişanıyla Hacım Sultan'ın oğlu⁶ ve zâviyenin şeyhi olarak tescil edilmektedir (BOA, MAD 262, s. 292; BOA, TD 369, s. 382). Şeyh Dede Bâlî'nin tarihî şahsiyetine ışık tutan bu kayıtlar, aynı zamanda sözü edilen vakfiye tarihinin h.821/m.1421 olabileceği yönündeki ihtimali de güçlendirmekte, bununla birlikte Hacım Sultan'ın XIV. yüzyılda yaşamış olabileceğine, dolayısıyla onun Hacı Bektaş-ı Velî ile çağdaş olamayacağına dair önemli ipuçları vermektedir (Gökçe, 2004, ss. 228-230).

II. Yakub Bey tarafından 1421 yılında veya bundan kısa bir süre önce yaptırıldığı düşünüğümüz Hacım Sultan Zâviyesi'nin, Hacım Sultan'ın daha önce aynı köyde inşa ettiği âsitanenin yanına veyahut da yıkılmış olan eski binanın yerine kurulduğu anlaşılmaktadır (Öntuğ, 1998, s. 110). Zâviye günümüze ulaşamazken, hâlen köy mezarlığının ortasında bulunan Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen türbe ayakta. İçinde Hacım Sultan'ın sandukasının bulunduğu eserin yapım tarihini gösteren herhangi bir kitâbesi bulunmamaktadır⁷. Germiyanoğlu Yakub Bey, inşa ettirdiği zâviye için Hacım Köyü ve civarında bulunan, kuzeyi Timur tepesi ve Arhındak Şami; doğusu Bahçe pınarı ve Sarıtaş; güneyi Kurp Gügez köyü civarındaki Yassıtaş; batısı Saraycık ve Armutlu köyleri arasındaki Karataş ile sınırlı araziye; ayrıca sahibinin şöhretinden dolayı hudutları zikredilmeyen bir kısım yerleri vakfetmiştir (VGMA, Defter nr. 592, sayfa: 139, sıra: 116). Vâkıf, vakfin gelirinin zâviyeye uğrayan fukara ve sâkinler için sarf edilmesini, zâviye şeyhliğinin Şeyh Kermânî b. Şeyh Mustafa oğlu Dede Bâlî tarafından yürütülmesini, daha sonra tayin edilecek zâviye şeyhlerinin de bu zâtın soyundan olmasını, vakfiyeye konulan kaidelerin bozulmamasını, vakfin şartlarının değiştirilmemesini, vakfin satılmamasını, hibe edilmemesini, rehin verilmemesini ve miras olarak bırakılmamasını da şart kılmıştır.

Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nde Hacım Sultan'ın "Osman" isminde, yaşlı bir kadından olma nefes evladından söz edilir: "...bu pîr hatundan benim bir sağ köpriceği delik Osman nam bir oğlumuz gelse gerek beni isteyen anda bulsun didi... ol pîr hatun bir köpriceği delik oğlan doğurdu ve ol hatun kabilesi oğlanı alub ve anasını dahi alub birkaç kurban ve çırak cem' idüb Sultan Hacım hazretlerine getürdiler işte oğlan oldu dedecüğüm didiler velâkin vâlidesinün südi hiç yokdur senin duan berekâtıyla oldu gine sen bilürsün didi Hazret-i Hacım Sultan ayıtdı yüri derviş Burhan bu oğlanı besle didi nefsin karşulayub oğlanı aldı gitdi..." (Tschudi, 1914, ss. 87-88; Ali ibn Hacı Mustafa, 1993, ss. 67-68; Gülerer, 2014, ss. 497-498, 607; Gündüz, 2010, s. 93). Hacım Sultan'ın, "köpriceği delik Osman" adını verdiği bu zat, büyüyünce yine onun tarafından Germiyan ilinde asitâne açmakla görevlendirilir. O, Hacım Sultan'ın daha önceden diktiği asanın yanına bir zâviye inşa ederek bu görevi yerine getirir: "... Sultan Hacım, Osman Paşa'yı ol vilayete gönderdi varub 'asânın yanında bir asitâne bünyâd eyledi fî sebilillah hidmet itdi gelüb giden ehîbbâya çok velâyetleri zâhir oldu Sultanun adın saklar idi ibâdet ve riyâzet iderdi gice ka'im gündüz sa'im idi âdab-ı şeri'ati gözedirdi". Velâyetnâme, Otman Baba'nın "Çakır Çelebi" adında bir oğlundan da bahseder: "...pes Osman Babanun bir oğlı oldu Çakır Çelebi dirler idi ve Sultanun hidmetinde hâli değül idi..." (Tschudi, 1914, ss. 89-90; Ali ibn Hacı Mustafa, 1993, ss. 69-70; Gülerer, 2014, s. 499, 608; Gündüz, 2010, s. 94).

Burada adı Osman olarak zikredilen şahsın Fatih Sultan Mehmed devrinin ünlü Kalenderî⁸ şeyhi Otman Baba olması kuvvetle muhtemeldir (Ocak, 1999, s. 97). Nitekim tasavvufî çevrelerde Hüsâm Şah adıyla da tanınan Otman Baba'nın, Küçük Abdal tarafından adına yazılan

⁶ Bektaşilikte mücerredlik (bekârlık) geleneği söz konusu olduğundan, burada Şeyh Dede Bâlî'nin, Hacım Sultan'ın bel oğlu değil, yol oğlu olması gerektiği akla daha uygun düşmektedir. Bu konuda bkz. (Gökçe, 2004, s. 230).

⁷ Türbenin mimarisi hakkında bilgi için bkz. (Ersümer, 1979, s. 10; Uysal, 2006, ss. 225-229).

⁸ Otman Baba'nın Fatih Sultan Mehmed'le ilişkisi ve bu dönemdeki faaliyetleri hakkında bkz. (İnalçık, 2005, ss. 139-163).

Velâyetnâme'de de Germiyan topraklarında bulunduğu bizzat belirtilmektedir (Kılıç, Arslan ve Bülbül, 2007, s. 18). Yaşadığı dönemde bilhassa Balkanlarda büyük şöhret sahibi olan bu Kalenderî şeyhinin, tarihi kimliği hakkında her iki velâyetnâmede birbiri ile örtüşmeyen bazı kayıtlar mevcuttur. Mesela Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nde Otman Baba, Hacım Sultan'ın yaşlı bir kadından olma nefes evladı olarak ifade edildiği halde, kendi adına düzenlenen Velâyetnâme'de maşrıktan (doğudan) Emîr Timur'la birlikte Anadolu'ya geldiği kaydedilmektedir (Kılıç vd., 2007, s. 17) Yine, Hacım Sultan Velâyetnâmesi'ne göre o, yol babası tarafından Germiyan'da âsitane açmakla görevlendirilmiştir. Hatta onun Çakır Çelebi adında bir oğlu da bulunmaktadır. Oysa bütün bunlardan Baba'nın kendi menâkıbında hiçbir bahis yoktur. Şu halde Hacım Sultan Velâyetnâmesi'ndeki bu kayıtların acaba gerçekte bir ilgisi yok mudur? Yoksa Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nin yazıldığı sıralarda tanınmaya başladığı anlaşılan Otman Baba'yla ilgili kısımlara eserde bilerek mi yer verilmiştir? Bu sorulara şimdilik tatminkâr cevaplar verebilmek mümkün olmamakla birlikte, ismi anılan Kalenderî şeyhinin, en azından Germiyan'da belli bir süre bulunduğunu kesin olarak biliyoruz. Hatta onun bu esnada, XV. yüzyıl başlarında vefat ettiği anlaşılan Hacım Sultan'la da irtibatla olduğunu ifade etmek mümkündür (Ocak, 1999, s. 97). Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nde Otman Babanın, Germiyan'da bir tekke açtığından söz edildiği halde, tahrir kayıtlarında onun adıyla zikredilen bir zaviyeye rastlanılmamıştır. Hacım köyündeki Burhan Abdal'a ait olduğu söylenen ve kitâbesi bulunmayan mezarın hemen yanındaki başka bir mezarın, Otman Baba'ya ait olduğuna inanılmaktadır. Salih Gülerer (2014, ss. 89-90), Hacım köyünün merkezinde metfun bulunan Gül Baba'nın mezarı başına dikilen kitâbeli taşın Otman Baba'ya ait olduğunu ifade etmektedir⁹.

2. Burhan Abdal

Hacım Sultan'ın baş halifesi olarak bilinen Burhan Abdal hakkındaki rivayetler, onun tarafından XV. yüzyıl ortalarında yazıldığı tahmin edilen Hacım Sultan Velâyetnâmesi¹⁰ ile bundan yaklaşık yirmi otuz yıl kadar sonra yazıldığı anlaşılan (Ocak, 1996b, s. 505) Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'ndeki Hacım Sultan'dan -öncekinden özetlenerek- bahsedilen kısımdaki kayıtlara dayanmaktadır.

Hacım Sultan Velâyetnâmesi'ne göre, Burhan Abdal Horasan diyarındandır. Gördüğü bir rüya üzerine kalkıp Hacım Sultan'ın mekân tuttuğu ve aynı zamanda Akkoyunlu yörüklerinden bir taifenin yaylağı olan Susuz denilen mevkie gelir. Burada, gösterdiği kerametleri ile şöhreti kısa zamanda etrafta yayılmaya başlayan Hacım Sultan'ın hizmetine girer. Bir süre sonra beraber Menteşe iline seyahate çıkarlar. Burada Şeyhlü (şimdiki Çivril'e bağlı Işıklı kasabası)'den gelen Pakça Sultan, Habib Acemî ve İne Gazi gibi şeyhlerle karşılaşılır. Karşılıklı tanışmadan sonra Hacım Sultan, erenler meclisinde bazı kerametler gösterir ve bir müddet sonra Germiyan iline dönerler. Hacım Sultan, Susuz'da etraftan gelenleri kabul ederek onlara bazı nasihatlerde bulunur. Daha sonra Pakça Sultan ve Habib Acemî'nin ikâmet ettiği Şeyhlü'ye geçerler. Buradan Şeyhlü'nün dervişleri ile birlikte, yanlarına kurbanlarını da alarak Seyitgazi'ye gitmek için yola koyulurlar. Ancak Niyaz ırmağına geldiklerinde buradan öteye gidemezler. Nihayet Hacım Sultan'ın kerametleri ile ırmağı geçmeye muvaffak olurlar. Bu defa Hacım Sultan'ı çekemeyenler onu ortadan kaldırmaya çalışırlar, ancak yine onun kerametleri sayesinde bunda başarılı olamazlar. Kafile buradan Susuz'a gelir ve Hacım Sultan'ın zâviyesinde başta Pakça Sultan ve Habib Acemi olmak üzere, sair dervişlere izzet ve ikramda bulunulur. Bir müddet sonra Hacım Sultan, Pakça Sultan ve Habib Acemi, Seyyid Gazi türbesine ziyarete giderler. Tekkenin şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan'a yüz vermez ve ondan kerametler göstermesini ister. Bunun üzerine Burhan Abdal, Hacım Sultan'ın isteği üzerine içinde ateş yanan fırının içine girer. Ancak kendisine hiçbir şey olmaz. Akabinde Hacım Sultan'ın kerameti ile Şeyh Kara İbrahim'in üstüne yıldırım düşer ve ölür.

⁹ Velâyetnâme'deki kayıtlara göre Otman Baba, h. 883/m.1478-1479 tarihinde yaklaşık yüz yaşlarında iken vefat etmiştir (Kılıç vd., 2007, s. 273). Türbesi hâlen Varna'da (Bulgaristan) olup 1506 yılında inşa edilmiştir.

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı (1970, s. 284), Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nin 1512 tarihinden önce düzenlenmiş olabileceğini belirtir.

Seyyid Gazi türbesinde kurbanlar kesip, burada kırk gün kadar kaldıktan sonra geri dönmek için yola koyulurlar. Yolda biri genç, diğeri ihtiyar iki hatun ile karşılaşılırlar. Burhan Abdal, hatunlardan ihtiyar olanını Hacım Sultan'ın huzuruna getirir. Hacım Sultan ihtiyar hatunun sırtını sıvazlayarak ondan, Osman isminde bir oğlunun dünyaya geleceğini haber verir. Bundan sonra zaviyesinde ibadetle meşgul olur; Pakça Sultan, Habib Acemi ve sair dervişlere ikramlarda bulunur. Bir müddet sonra ihtiyar hatunun Hacım Sultan'dan bir nefes evladı dünyaya gelir, ancak onu besleyecek sütü olmaz. Bunun üzerine Hacım Sultan, Burhan Abdal'dan çocuğu bakmasını ister. O, bu isteği yerine getirir ve Osman ismi konulan bu oğlan nihayet büyür, evlenir ve Hacım Sultan tarafından Germiyan'da zâviye açmakla görevlendirilir. Bu arada Horasan'dan Kara Baba adında gözü pek bir âlim ile birlikte kırk kadar derviş Şeyhlü'ye gelir. Kara Baba ve dervişler, Pakça Sultan tarafından üç gün ağırlandıktan sonra Susuz'a giderek Hacım Sultan'la görüşmek için zâviye civarına ulaşırlar. Ancak gelenlerin niyetini anlayan Hacım Sultan, dervişlerine: "...kuduz geliyor, sınırdan içerü girmesün" diyerek onlarla görüşmek istemez. Nihayet gurur ve benlik taşıyan Kara Baba, Hacım Sultan'ın bir kerameti sonucunda canını teslim eder. Onunla birlikte gelen diğer dervişler ise Hacım Sultan'ın hizmetine girerler. Hacım Sultan'ın vefatından sonra Burhan Abdal halife olur (Tschudi 1914, ss. 52-95; Ali ibn Hacı Mustafa 1993, ss. 46-73; Gülerer, 2014, ss. 483-501, 593-610; Gündüz, 2010, ss. 85-95).

Velâyetnâme'deki kayıtlardan da anlaşıldığı gibi Burhan Abdal, Hacım Sultan'a intisap ettikten sonra uzun süre onun hizmetinde bulunmuş, nihayet bütün bu hizmetlerinin karşılığı olarak da baş halifelîğe kadar yükselmiştir. Hacım Sultan'ın hizmetine ne zaman girdiği ve hangi tarihte öldüğü kesin olarak bilinmemekle birlikte onun, Uşak yöresine muhtemelen XIV. yüzyılın sonlarına doğru geldiği ve Ahmet Yaşar Ocak'ın (1996b, s. 505) da işaret ettiği gibi Velâyetnâme'yi de Hacım Sultan'ın vefatından sonra, en geç XV. yüzyıl ortalarında yazdığı anlaşılmaktadır (Burhan Abdal, Velâyetnâme'yi niçin yazdığını eserin sonunda şöyle ifade eder: "...Sultan Hacım nevverallahu ruhihi hazretlerinin velâyetnâmesün tercüme iden Derviş Burhan kuddesellahu sırrahu'l azizdür vasi' takati kadar kitabet iderdi ve bizden sonra gelen muhiplere lâzım olur dir idi... Hacım Sultan efendimizi bu hakir Derviş Burhan Abdal gönülden çıkarmamak için bu kadar velâyet zikir ile iktifa oldı" Tschudi, 1914, ss. 95-96; Ali ibn Hacı Mustafa, 1993, s. 73; Gülerer, 2014, s. 501, 610; Gündüz, 2010, s. 95). Şu halde menâkıbnâme'yi ömrünün sonlarına doğru kayda geçirdiği kabul edilirse, vefatının da eserini tamamladığı yıllara rastladığını söylemek mümkündür. XIX. yüzyıl arşiv kayıtlarında ismi geçen Burhan Baba Tekkesi'nin, Burhan Abdal ile bir ilgisinin olabileceği düşünülmektedir (Faroqhi, 2003, s. 216). Hacım köyü sakinlerinin ifadesine göre Burhan Abdal'ın mezarı köyün yukarısındaki Çilehâne adı verilen tepede yer almaktadır.

3. Rasûl Baba

Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde Hacı Bektaş'ın ulu halifelerinden biri olarak kaydedilen Rasûl Baba'nın tarihî şahsiyeti hakkında bilinenler söz konusu menâkıbnâme'ye dayanmaktadır. Buna göre o, İslâm dinini yaymak amacıyla Anadolu'nun muhtelif yerlerine görevlendirilen diğer dervişler gibi, Hacı Bektaş Velî tarafından Altıntaş'a bağlı Beşkarış (bugün Altıntaş'ın bir köyü) denilen mevkie gönderilmiştir. Burası, bir kilisenin de bulunduğu Hristiyan yerleşim yeri idi. Rasûl Baba, yörenin idaresinden sorumlu olan şahsa ve adamlarına kendisini tanıttıktan sonra, Hünkâr Hacı Bektaş'ın halifelerinden olduğunu ve Beşkarış mevkiinin onun tarafından kendisine yurt olarak verildiğini söyleyerek onları İslâm dinine davet eder. Hristiyan idareci ve adamları Rasûl Baba'nın bu davetini kabul eder ve Müslüman olurlar. Rasûl Baba, bir süre sonra Beşkarış'a iki günlük mesafede bulunan Hisarcık kasabasına giderek oraya yerleşir ve yöre halkının sevgisini kazanır. Bazen Hisarcık'ta, bazen de Beşkarış'ta oturmaya başlar. Ancak çoğu kez oturduğu yer Hisarcık idi. Her iki mekânda da seçkin dervişleri kendisine hizmet ederdi. Bu arada o, Tökelcik'te ikâmet eden ve Velâyetnâme'de Hacı Bektaş Velî'nin halifeleri arasında zikredilen Seyyid Cemal Sultan'la da görüşüyor, onunla aynı sofrada yemek yiyerek karşılıklı iltifatlarda bulunuyorlardı.

Ancak yaşı bir hayli ilerleyen Rasûl Baba vefatına yakın, ilk yerleştiği yer olan Beşkarış mevkiine gider ve orada hayata gözlerini yumar (Gölpınarlı, 1958, ss. 88-89; Duran, 2007, s. 606, 609).

Görüldüğü gibi Velâyetnâme’de daha ziyade Rasûl Baba’nın, Beşkarış mevkiindeki Hristiyanların ihtidasına yönelik faaliyetleri söz konusu edilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Beşkarış’a geldikten sonra burada bir tekke inşa eden Rasûl Baba, yörede Hacı Bektaş an’anesini de yaymaya başlamıştır. Onun bu havaliye ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Velâyetnâme’de, Hacı Bektaş Velî’nin vefatından (1271?) sonra Beşkarış civarına geldiği ifade edilmektedir ki, bu tarihlerde Kütahya civarı Germiyanoğullarının nüfuzu altında bulunmaktaydı. Nitekim 1277 tarihinden itibaren şehri merkez yapan Germiyanlılar beyliklerinin temellerini atmışlardı (Uzunçarşılı, 1988, s. 40; Varlık, 1974, s. 21, 24). Bu durumda Rasûl Baba’nın XIII. yüzyıl sonlarına doğru veya bundan bir müddet sonra yöreye geldiği söylenebilir.

Rasûl Baba’nın, Beşkarış mevkiine geldikten sonra zaviyesini Kırkacık köyünün bulunduğu yerde kurduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl ait tahrir kayıtlarında kendi ismiyle anılan zaviyeden bahsedilirken, Kırkacık köyünün 6 haneden meydana geldiği belirtilmektedir (BOA, TD 438, s. 117). Diğer taraftan Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi’nde, Beşkarış mevkiinden ziyade Hisarcık’ta oturduğu ifade edilen Rasûl Baba’nın, bu yörede de bir zaviye kurmuş olması muhtemel görünmektedir. Tahrir kayıtlarında (BOA, TD 438, s. 120) Hisarcık’ta Rasûl Seydi isimli bir zaviyeden¹¹ söz edilmekle beraber bu müessesenin, Kırkacık’ta zaviyesi bulunan Rasûl Baba tarafından mı? Yoksa aynı ismi taşıyan başka bir zât tarafından mı tesis edildiğine dair kesin bir kanaate varmak zordur. Bunla beraber Velâyetnâme’deki kayıtlar söz konusu zâviyenin Rasûl Baba tarafından kurulduğuna işaret etmektedir.

Diğer taraftan Velâyetnâme’de Rasûl Baba’nın, Hisarcık’taki ikâmeti sırasında Tökelcik’te oturan Seyyid Cemal Sultan’la sık sık görüştüğü ve Tökelcik’in de buraya yakın mesafede olduğu ifade edilmektedir. Hâlbuki Seyyid Cemal Sultan’a atfedilen türbe Hisarcık civarında değil, İhsaniye’ye bağlı Döğer kasabası yakınındaki Çakırlar mevkiindedir. Dolayısıyla Velâyetnâme’de Tökelcik olarak belirtilen yerin bu mevki olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca burası Hisarcık’a göre Altıntaş’a oldukça yakındır. Bu durumda, isimleri zikredilen dervişler arasındaki görüşmelerin Rasûl Baba’nın, Hisarcık’taki ikâmeti sırasında değil, Altıntaş’ta bulunduğu zamanlarda gerçekleşmiş olabileceği akla daha uygun düşmektedir.

Velâyetnâme’de (Gölpınarlı, 1958, s. 89; Duran, 2007, s. 609) Rasûl Baba’nın, Beşkarış mevkiindeki Ayrıklıçalı denilen yerde metfun bulunduğu ve kabrinin muhipleri tarafından ziyaret edildiği kaydedilmektedir. Bugün ayakta olan türbesi Beşkarış köyü sakinleri tarafından “Tekke yanı” olarak anılan mevkide bulunmaktadır. Herhangi bir kitâbesi bulunmayan yapının içinde Rasûl Baba’nın sandukası yer almaktadır. Yöre sakinlerinin sözlü kültüründe Rasûl Baba hakkında oluşan zengin anlatı geleneği günümüzde de yaşatılmaktadır (Kılıç, Kökel ve Bülbül, 2008, s. 57).

4. Seyyid Cemal Sultan

Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi’nde müstakil başlık altında hakkında bilgi verilen ilk derviştir. Velâyetnâme’de Hacı Bektaş Velî’nin, halifeleri içinde en çok Seyyid Cemal Sultan’ı sevdiği, bu yüzden de onun, mecliste hep diğerlerinin üst yanında oturduğu ifade edilir. Sözü edilen kaynağa göre Seyyid Cemal, bir gün: “*Acaba Hünkâr bize de bir yurt gösterir mi ki, orada dem-yom oynatalım...*” diye düşünürken, bu durum Hacı Bektaş’a malum olur. Ona: “*...bizi varlık yurduna gönder, sonra bir merkep al, yola düş. Merkebinin nereden kurt yerse, orasını sana yurt verdik. Oraya varır, orada demini-yomunu oynatırsın. Senden bir oğlumuz gelecek, Akdeniz’e yol edecek.*” sözleri ile yol gösterir. Seyyid Cemal Sultan, Hacı Bektaş’ın vefatından sonra yola koyulur. Sonunda oldukça güzel, çayırılık-çimenlik ve sulak bir yer olan Altıntaş civarına gelir ve oraya yerleşir. Burada evlenir ve bir oğlu olur. Adını Asıldoğan koyar. Seyyid Cemal, bir süre sonra Tökelcik mevkiine gelir. Buradaki ikâmeti sırada zaman zaman, Hisarcık’ta oturmakta olan

¹¹ Zaviye hakkında geniş bilgi için bkz. (Güler, 2002, ss. 112-114).

Rasûl Baba ile görüşür¹². Nihayet ömrünü Tökelcik'te tamamlar ve oraya defnedilir (Gölpınarlı,1958, ss. 81-82, 88-89; Duran, 2007, ss. 558-562).

Seyyid Cemal Sultan hakkındaki bilgiler hâli hazırda Velâyetnâme'deki bu kayıtlara dayanmaktadır. Onun, çağdaşı Rasûl Baba gibi Germiyan iline ne zaman gelip yerleştiği kesin olarak bilinmemektedir. Velâyetnâme'deki kayıtlar dikkate alınarak ismi anılan dervişin de XIII. yüzyıl sonlarına doğru yöreyi mesken tuttuğu kabul edilebilir. Diğer taraftan Velâyetnâme'de Seyyid Cemal'in Altıntaş havalisine geldikten sonra burada veya daha sonra yerleştiği Tökelcik'te bir zaviye kurduğuna dair her hangi bir bahis de bulunmamaktadır. Bununla birlikte onun, Altıntaş civarına geldikten sonra burada bir zâviye kurması ve zâviyesini tesis ettiği yerde de zamanla bir köyün teşekkül etmiş olması muhtemel görünmektedir. Nitekim XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarında (BOA, TD 438, s. 17) Aslanapa nahiyesine bağlı Şeyhler ismiyle bir köyden söz edilmesi bu kanaatimizi kuvvetlendirmektedir. Aslanapa ve Altıntaş'a aşağı yukarı aynı mesafede bulunan köyün, zamanla idari yapılanmadaki değişiklik sonunda Altıntaş'a bağlı bir yerleşim birimi olarak varlığını sürdürdüğü ve isminin de Işıklar şeklinde değiştiği anlaşılmaktadır. Zira bunun gibi, kaynaklarda adı uzun süre Şeyhlü olarak zikredilen ancak sonradan Işıklı ismiyle anılagelen, bugün Çivril'e bağlı bir köyden de haberdarız¹³. Diğer taraftan Işıklar'da yaşayan köy halkının, köyün güneyindeki tepenin üzerindeki mezarlıkta bulunan kitâbesiz bir türbede¹⁴ Seyyid Cemal Sultan'ın yattığını inanması da buranın ismi anılan derviş zamanında teşekkül etmiş olabileceğine işaret etmektedir.

Velâyetnâme'de Seyyid Cemal Sultan'ın, Altıntaş civarından Tökelcik denilen yere geldiği ve burada vefat ettiği, mezarının da bu mevkide olduğu kaydedilmektedir. Bu durumda onun, bu yörede de bir zaviye tesis ederek irşad faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Döğer kasabası sakinleri arasında bugün, Seyyid Cemal Sultan'ın, Çakırlar Tekkesi olarak da anılan türbede medfun olduğuna dair güçlü bir gelenek yaşamaktadır. Bazı araştırmacılar ismi anılan dervişin mezarının yeri konusunda farklı ihtimaller üzerinde durmaktadır. Hasluck (2000, s. 10), onun Balıkesir taraflarında defnedildiğini ifade etmekte ve mezarının bulunduğu mevkiinin bilhassa Kepsut yakınındaki Tekkeköy'de aranması gerektiğini belirtir. Oysa Velâyetnâme'de Seyyid Cemal'in Balıkesir taraflarına gittiğine dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. A. Osman Uysal (2006, ss. 253-254), Işıklar köyünde yaptığı bir incelemede "1 nolu türbe" olarak isimlendirdiği kitâbesi bulunmayan bir türbenin, köyün ismine ve köylülerin -içinde Seyyid Cemal Sultan'ın metfun bulunduğu yönündeki- ifadelerine dayanarak ona ait olabileceğini ihtimali üzerinde durur. Kanaatimize göre buradaki türbe Cemal Sultan'a ait bir makam olmalıdır. Seyyid Cemal, bugün Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar yöresinde daha ziyade Kemal Sultan olarak anılmaktadır (Kılıç vd., 2008, s. 55).

5. Karaca Ahmed

Alevî-Bektâşi geleneğinde önemli bir yere sahip olan Karaca Ahmed, XIV. yüzyıl Rûm Abdalları zümresinin ileri gelenlerindedir. Aslen Horasanlı olup, babasının adı Süleyman-ı Horasânî'dir (Uluçay, 1940, s. 28). Karaca Ahmed'in adı Âşık Paşazâde Tarihi'nde (1949, s. 235), Orhan Gazi döneminin fukarasından (dervişlerinden) Geyikli Baba, Âşık Paşa ve Ahi Evren'le¹⁵ beraber zikredilir. Mecdî (1269, s. 26, 33) ve Gelibolulu Mustafa Âlî (1997, s. 104) de onu, Orhan Gazi devrinin dervişleri arasında gösterirler.

Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'ne göre (Gölpınarlı, 1958, ss. 18-20; Duran, 2007, s. 174, 177, 185) Karaca Ahmed, Diyar-ı Rum'un, Hacı Bektaş Velî'den feyz almış büyük dervişlerindedir.

¹² Bu görüşmelerin büyük bir ihtimalle Rasûl Baba'nın Altıntaş'taki ikâmeti sırasında gerçekleştiği yukarıda ifade edilmişti.

¹³ A. Osman Uysal (2006, ss. 253-254) da vaktiyle bu konuya dikkat çekmiştir.

¹⁴ Türbe hakkında detaylı bilgi için bkz. (Uysal, 2006, ss. 252-254).

¹⁵ Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak kabul edilen Ahi Evren XIII. yüzyılda yaşamıştır. Dolayısıyla Orhan Gazi dönemiyle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Hacı Bektaş'tan önce Anadolu'ya gelen elli yedi bin erenden biridir ve bu erenler arasındaki görevi Anadolu'nun gözcülüğüdür. İlk zamanlarda Sivrihisarlı Seyyid Nûreddin'e bağlanmakla beraber, diğer erenlerle birlikte Sulucakarahöyük'te bulunan Hacı Bektaş Velî'nin bazı kerametlerine şahit olmuş ve nihayet sözü edilen yere giderek ona intisap etmiştir. Huzuruna gelen erenlerin her birine birer nasip sunan Hacı Bektaş, Karaca Ahmed'e Ahmed Yesevî tarafından daha önceden kendisine ihsan edilen bir devî armağan olarak vermiştir.

Velâyetnâme'deki kayıtlara göre Hacı Bektaş'tan önce Anadolu'ya geldiği rivayet edilen Karaca Ahmed, Hünkâr ile çağdaş gösterilmektedir. Hâlbuki Saruhanoğullarına ait h.773/m.1371 tarihli bir vakfiyede onun adı şahitler arasında geçmektedir (Uluçay, 1940, s. 28) . Buna göre 1271 tarihinde vefat ettiği kabul edilen Hacı Bektaş Velî ile bundan yüz yıl sonra hâlâ hayatta olduğu bilinen Karaca Ahmed'in aynı dönemde yaşamış olmaları, kronolojik olarak pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Velâyetnâme'deki söz konusu rivayetlere şüphe ile yaklaşılmalıdır (Şahin, 2001, s. 374).

Mecdî (1269, s. 33) ve Hoca Sâdeddin'de (1992, V, s. 9) Karaca Ahmed'in, Diyâr-ı Acem'in meliklerinden birinin oğlu olduğu ve Acem'de safahat içinde yaşarken bir gün cezbeye tutulunca, Anadolu'ya geldiği ve Akhisar kasabasına yerleştiği, vefatından sonra da buraya defnedildiği ifade edilmektedir. Benzeri kayıtlar Gelibolulu Mustafa Âlî'de (1997, s. 104) de yer almaktadır. Gerçekten de o, hayatının son zamanlarına doğru Akhisar'a (Manisa) yerleşmiş ve vefatına kadar buradan ayrılmamıştır. Ancak onun hayatının bundan evvelki devresinde gerek Anadolu'da, gerekse Balkanlar'da yoğun bir tasavvufî faaliyet içinde bulunduğunu biliyoruz.

Karaca Ahmed'in Anadolu'da ilk faaliyette bulunduğu yer, Osmanlı Beyliği ile Bizans sınırında bulunan Üsküdar civarındır. O, burada inşa ettiği zâviyesi ile bir taraftan İslâmiyet'i yaymak için çaba göstermiş, diğer taraftan da halk hekimliği ile meşgul olmuştur. Bu arada Osmanlıların Rumeli'deki fetihlerine katılmak suretiyle irşad faaliyetlerini bu bölgelerde sürdürmüştür. Onun, Balkanlar'da Aziz George ile özdeşleştirilmiş olması, Hristiyan yerli halk arasında da hayli popüler olduğunu göstermektedir. Rumeli'deki ikâmetinden sonra tekrar Anadolu'ya dönen Karaca Ahmed'in, bir müddet daha Osmanlı topraklarında kaldığı ve daha sonra müridleriyle birlikte Germiyan Beyliği'nin şehirlerinden Afyonkarahisar'a geldiği anlaşılmaktadır.

Kağnıcılar köyüne¹⁶ yerleşen Karaca Ahmed, sözü edilen yerde bir tekke inşa ederek mürşitlik görevini sürdürmüş, aynı zamanda hekimlikle meşgul olmuştur. Bu faaliyetleri sırasında onun çevresinde Hasan Basri Sultan, Yargeldi Sultan ve Hayran Balı Sultan gibi dervişlerin de bulunduğu ifade edilmektedir (Gönçer, 1971, I, s. 359). Karaca Ahmed'in, yörede özellikle akıl hastalarının tedavisi ile uğraştığı¹⁷ ve bu yönüyle de etrafta tanındığı anlaşılmaktadır. Hatta onun, civardaki bir beyin akıl hastası olan kızını iyileştirdiği ve bundan sonra şöhretinin daha da arttığına dair rivayetler vardır (Bayar, 1991, s. 67). Karaca Ahmed'in, yörede başka ne gibi faaliyetlerde bulunduğu dair şimdilik yeterli bilgi mevcut değildir. Kendi ismiyle anılan kasabada bulunan tekkesi, kitabesine göre h. 716/ m. 1325 tarihinde inşa edilmiştir. Tekkenin iç kısmındaki kabirlerin Karaca Ahmed'in oğullarından Şeyh Eşref ve evladına ait olduğuna inanılmaktadır.

Germiyan ilinde ne kadar ikâmet ettiği kesin olarak bilinmeyen Karaca Ahmed'in, bundan sonra son uğradığı yer, vefatına kadar bir daha ayrılmadığı Saruhan Beyliği bölgesidir. O, Akhisar civarında kendi adıyla anılan yöreye yerleşerek burada bir zâviye kurmuş, irşad faaliyetlerinin yanı sıra, -uğradığı diğer yerlerde olduğu gibi- hastaları tedavi etmekle meşgul olmuştur. Saruhanoğlu İshak Çelebi (1362?-1388) tarafından Revak Sultan'a tahsis edilen evkâfa dair tanzim edilen h.773/m.1371 tarihli bir vakfiyedeki şahitler arasında: "Süleymani Horasanî oğlu Karaca Ahmed"

¹⁶ Kağnıcılar köyünün, Karaca Ahmed'in burayı mekân tutmasından sonra onun ismiyle anılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Karaca Ahmet bugün İhsaniye'ye bağlı bir kasabadır.

¹⁷ Karaca Ahmed'in Manisa taraflarına gitmesinden sonra oğlu Eşref'in, yöredeki hastaların tedavisiyle uğraştığı ve bu geleneğin günümüze kadar devam edebildiği söylenmektedir (Gönçer, 1971, I, s. 359; Bayar, 1991, ss. 68-69).

isminin geçmesi (Uluçay, 1940, s. 28), Karaca Ahmed'in, ismi zikredilen Saruhan Beyi'nin hükümdarlık yıllarında Akhisar civarında bulunduğunu göstermektedir. Onun bu tarihten sonra ne kadar daha yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Mecdî (1269, s. 33) ve Hoca Sâdeddin'e (1992, V, s. 9) göre kabri Akhisar'a bulunmaktadır. Anadolu Alevîliğindeki sözlü geleneğe göre, hâlen Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Ocak köyünde türbesi bulunan Hıdır Abdal Sultan, Karaca Ahmed'in oğlu olarak kabul edilmektedir (Kılıç vd., 2008, ss. 57-58).

6. Sonuç

Batı Anadolu toprakları XIII. yüzyıl sonlarından itibaren Hacı Bektaş Velî kültüne bağlı dervişlerin faaliyet gösterdikleri önemli bir mekân hâline gelmiştir. Özellikle, bölgede dönemin önde gelen beyliklerinden biri olarak varlığını sürdüren Germiyanoğullarının hâkim olduğu saha, bu zümreler için rağbet edilen bir iskân yeri olmuştur. Bunda, ismi anılan beyliğin topraklarında hâkim olan siyasi istikrar ve emniyetle birlikte, yörenin belli bir Türkmen nüfusunu barındırması, dolayısıyla irşad faaliyetleri için uygun bir zemine sahip olmasının kayda değer rol oynadığı aşikârdır. Böylelikle, Beyliğin hâkimiyetindeki Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak hâvâlisine yerleşerek buralarda zâviyeler kuran dervişler -ki bunlar daha bu dönemde Bektaşî olarak anılmıyordu- yaşadıkları yörelerde zamanla yeni yerleşim birimlerinin oluşmasında öncülük etmişlerdir. Türkmenlerin meskûn buldukları yerlerde faaliyet göstermiş olan ve Hacı Bektaş geleneğinin buralarda tutunmasında önemli rol oynayan bu şeyhlerden bazılarının, -her ne kadar Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde Hacı Bektaş ile çağdaş olduklarına dair kayıtlar bulunsa da- kronolojik bakımdan Hünkâr ile aynı dönemde yaşamalarının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Yaşadıkları yörelerde halk üzerinde manevi nüfuza sahip oldukları bilinen bu şahsiyetler hakkında zamanla bazı menkıbeler ve anlatı geleneği oluşmuştur. Bu geleneğin günümüzde yaşatılıyor olması Türk kültürünün devamlılığı açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda son zamanlarda Anadolu Bektâşiliği üzerinde yapılan akademik çalışmaların yaygınlık kazanması da memnuniyet vericidir. Temennimiz bu alandaki araştırmaların artarak devam etmesi ve yüzlerce yıllık geçmişe sahip bu zenginliğin orijinalliğini muhafaza ederek gelecek nesillere aktarılmasıdır.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I, Dizin ve Tıpkı Basım, Haz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1993.

Tahrir Defteri (=TD), nr. 369.

Maliyeden Müdevver Defterler (=MAD), nr. 262.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Defter nr. 592, sayfa: 139, sıra: 116.

II. Kaynak Eserler

Âşıkpaşazâde. (1949). *Tevârih-i Âl-i Osman*. Haz. N. Atsız. Osmanlı Tarihleri-I. Türkiye Yayınevi. İstanbul.

Derviş Burhan. *Velâyetnâme-i Hacım Sultan: Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan*. (1914). Nşr. R. Tschudi. Mayer und Müller. Berlin; Uşaklı Ali ibn Hacı Mustafa. (1993). *Velâyetnâme-i Kolu Açık Hacım Sultan*. Çev. M. Erbay. Ayyıldız Yayınları. Ankara; Salih Gülerer.

(2014). *Hacı Bektâş-ı Velî'nin Halifelerinden Hacım Sultan ve Menâkıbnâmesi*. AKY Yayınları. İstanbul; Tufan Gündüz. (2010). "Hacı Bektâş Velî'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velâyetnâmesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 55, ss. 71-96.

Gelibolulu Mustafa Âlî. (1997). *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbâr*. Haz. A. Uğur, M. Çuhadar, A. Gül, H. Çuhadar. EÜ Yayınları. Kayseri.

Hoca Sâdeddin. (1992). *Tâcü't Tevârih*. V, Çev. İ. Parmaksızoğlu. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara.

Küçük Abdal. Velâyetnâme-i Otman Baba: *Otman Baba Velâyetnâmesi*. (2007). Haz. F. Kılıç, Mustafa Arslan, T. Bülbül. Grafiker Yayıncılık. Ankara.

Mecdî Mehmed Efendi. (1269). *Terceme-i Şakâ'ik*. Matbaa-i Âmire. İstanbul.

Velâyetnâme: Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî. (1958). Haz. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi; *Velâyetnâme*. (2007). Haz. H. Duran. TDV Yayınları. Ankara.

III. Araştırmalar-İncelemeler

Bayar, M. (1991). "Afyonkarahisar'da Yaşamış Büyük Velilerden Karaca Ahmet Sultan". *II. Afyon Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon. ss. 65-74.

Ersümer, S. (1979). "Hacı Sultan Türbesi". *Uşak Halk Eğitim Dergisi*. 6, s.10.

Faroghi, S. (2003). *Anadolu'da Bektaşilik*. Çev. N. Barın. Simurg Yayınları. İstanbul.

Gökçe, T. (2004). "XVI. Yüzyılda Uşak Zâviyeleri". *CIEPO*, Çeşme. ss. 211-235.

Gölpınarlı, A. (1970). "Hacı Sultan". *Türk Ansiklopedisi*. XVIII, s. 284.

Gönçer, S. (1971). *Afyon İli Tarihi*. I. Karınca Matbaacılık. İzmir.

Güler, M. (2002). "Ahi Resul Zaviyesi ve Hisarcık'a Ait Belgeler". *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. IV/1, ss. 109-122.

Hasluck, F. R. (2000). *Bektâşilik Tetkikleri*. Çev. Râgıp Hulûsi; haz. K. Akansu. MEB Yayınları. Ankara.

İnalcık, H. (2005). *Doğu Batı Makaleler*. I. Doğu Batı Yayınları. Ankara.

Kılıç, Filiz vd. (2008). *Ana Hatlarıyla Horasan'dan Anadolu'ya Alevîlik ve Bektaşilik*. Grafiker Yayıncılık. Ankara.

Köprülü, M. F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara.

Ocak, A. Y. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*. TTK Yayınları. Ankara.

Ocak, A. Y. (1992). "Bektaşilik". *DİA*. V, ss. 373-379.

Ocak, A. Y. (1996a). "Hacı Bektâş-ı Velî". *DİA*. XIV, ss. 455-458.

Ocak, A. Y. (1996b). "Hacı Sultan". *DİA*. XIV, ss. 505-506.

Öntuğ, M. M. (1998). "Uşak'ta Hacı Sultan Zâviyesi ve Vakfiyesi". *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. I, ss.107-122.

Şahin, H. (2001). "Karaca Ahmed". *DİA*. XXIV, ss. 374-375.

Uluçay, M. Ç. (1940). *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Uysal, A. O. (2006). *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimarî Eserleri*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1932). *Kütahya Şehri*. Maarif Vekâleti Yayınları. İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. TTK Yayınları. Ankara.

Varlık, M. Ç. (1974). *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*. Sevinç Matbaası. Ankara.

EK-1

Resim 1: *Hacım Sultan Türbesi (Hacı Köyü / Uşak, 2013)*

Resim 2: *Hacım Sultan Türbesi'nin Girişî (2013)*

Resim 3: *Burhan Abdal (sağda) ve Otman Baba'ya atfedilen mezarlar (Hacım Köyü / Uşak, 2013)*

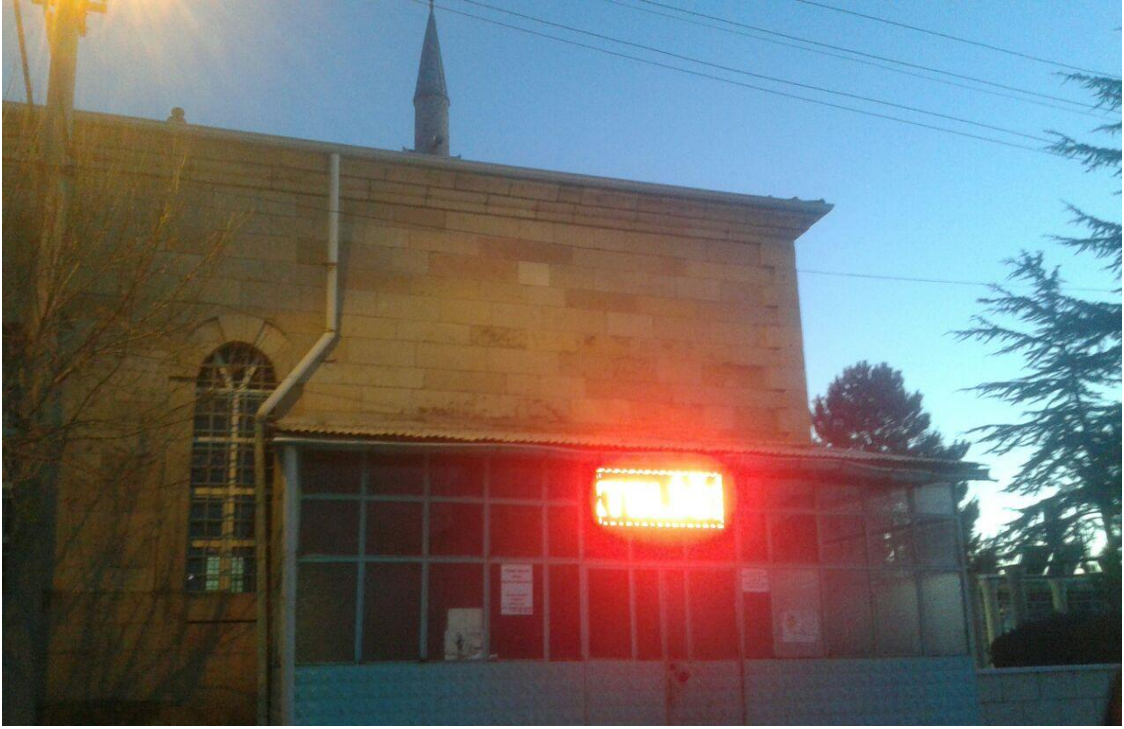

Resim 4: *Rasûl Baba Türbesi (Beşkarış Köyü / Altıntaş, 2017)*

Resim 5: *Seyyid Cemal Sultan Türbesi (Döğer Kasabası / İhsaniye, 2017)*

Resim 6: *Karaca Ahmed Sultan Tekkesi (Karaca Ahmet Kasabası / İhsaniye, 2017)*

Resim 7: *Karaca Ahmed Sultan Tekkesinin Girişi (2017)*